Madarak

būvār zsebkönyvek

Mōra

DR. KEVE ANDRÁS

Madarak

BÚVÁR ZSEBKÖNYVEK
MÓRA KÖNYVKIADÓ, 1975

CSÉPE MAGDOLNA RAJZAIVAL

A CÍMLAPOT URAI ERIKA TERVEZTE

MÁSODIK KIADÁS

ISBN 963 11 0283 1

A madarakat mindenki szereti, sokan meglesik életük egy-egy kedves mozzanatát a fiókák első szárnypróbálgatásától a fészekrakás örömteli munkájáig. Tavasszal az ő éneküK jelzi, hogy vége a keserves télnek – ősszel pedig, ha a vándormadarak csapatait figyeljük az égbolton, tudjuk már, hogy hamarosan megérkezik a fagy.

Kellemes időtöltés, szép szórakozás meglesni a madarakat, de több is ennél, hiszen az életükben mutatkozó változások bennünket, embereket is figyelmeztetnek a környezetünket fenyegető veszedelmekre. A szennyezett levegő, az oktalanul irtott fás, bokros területek zsugorodása, mind-mind menekülésre késztetik a madarakat, és ez a menekülés nemcsak kedves éneküktől, hanem hasznos rovarirtó tevékenységüktől is megfoszt bennünket.

8000 madárfaj él Földünkön, Magyarországon 339. Változatos a külsejük, életmódjuk. Valamennyi madár a hüllőktől származik. Ez első pillanatban furcsának tűnhet, hiszen míg a hüllők és az emlősök a talaj és a fák állatai, addig a madarak a levegőé. Ehhez alkalmazkodott testük belső felépítése is: a bőr alatti légzsákok, melyek összefüggenek a tüdővel, és a csontok pneumatikus, légkamrás szerkezete.

Könyvünk tábláin 117 madárfajt mutatunk be, azokat, melyekkel a leggyakrabban találkozunk a városi parkokban, kertekben vagy az erdőt-mezőt járva. A rajzok a hím madarakat ábrázolják, ezek tollazata ugyanis általában jellegzetes, míg a tojóké egyszerűbb. Változik a toll színe az állat életének különböző szakaszaiban is – a legpompásabb a nászruha. Könyvünkben igyekeztünk kitérni ezekre a különbségekre, s megemlítjük azokat az állatokat is, melyek egy-egy madár rokonsági körébe tartoznak, s könnyen összetéveszthetők vele. Így az olvasó tulajdonképpen nem 117, hanem jóval több madárral ismerkedik meg e lapokon.

1. Kárókatona (Phalacrocorax carbo). Lúd nagyságú fekete madár, tavasszal rövid időre a hím nyakát fehér tollak díszítik. Telepesen költ a fákon, ősszel elvonul. Napi táplálékszükséglete 60–80 dkg hal. A fiatal példányok testalja fehér; teste úszás közben mélyebben merül a vízbe, többet van a levegőben, mint a búvárok, csőre horgas, könnyű felismerni. Védett.

2. Sarki búvár (Gavia arctica). Télen látogat el vizeinkre, olykor-olykor a hozzá hasonló két rokonával együtt. A nagyon ritka *jeges búvár*nál kisebb, az *északi búvár*tól megkülönböztethető lefelé ívelő csőrével. Hozzánk nászruhás példányok csak ritkán látogatnak el. Nászruhában a sarki búvár torka zöldesbe játszó kékesfekete, míg az északi búváré téglavörös. Télen a két faj színezete nagyon hasonló, a testaljuk fehér, az északi búvár hátán több a fehér petty. Kisebb lúd nagyságú, halevő.

3. Feketenyakú vöcsök (Podiceps nigricollis). Növényzet borította, főleg szikes tavak költő madara. Vonul, de a be nem fagyott csatornákon olykor áttelel. Csőre felfelé ívelt, így a többi vöcsöktől jól megkülönböztethető. Récénél kisebb madár, nálánál csak az ugyanilyen gyakori *kisvöcsök* kisebb és zömökebb. Nyugalmi ruhában – vagyis nem a nász idején – a feketenyakú vöcsök színezetében, főleg a nyakán, több a fehérség. A legismertebb a *búbos vöcsök*, mely termetre a búvárok és a most ismertetett fajok közt áll. Rőtbarna gallérjáról és bohókás mozdulatairól könnyen felismerhető, bár télen ezeknek a gallér nélküli nyaka is általában fehér. A kisebb fajok vízirovarokból élnek, a búbos vöcsök halat is eszik. Védettek, mivel még a búbos vöcsök száma is nagyon megfogyatkozott.

1. Üstökösgém (Ardeola ralloides). Míg a szürke és a vörös gém, a nagy kócsag csaknem eléri a gólya méreteit, addig ez a madár még feleakkora sincs. Ültében világos zsemleszínű, de reptében fehér madárnak tűnik, aszerint, hogy tollazatának melyik része válik láthatóvá. Nádasok rekettyéin szórványosan költ. Későn érkezik, korán vonul el. Főleg rovarevő. Védett.

2. Vörös gém (Ardea purpurea). Hasonló a közismert *szürke gém*-hez, de színezetében több a téglavörös, termete is karcsúbb, valamivel kisebb. Míg a szürke gém elsősorban fákon fészkel – nád közt csak ritkán –, addig a vörös gém mindig a nádasok lakója. Tavasszal a csőre sem olyan élénksárga, mint a szürke gémé. Nem eszik annyi halat, mint a szürke gém, ellenben sok békát, egeret és rovart fogyaszt. Míg a szürke gém egyes példányai áttelelnek, addig a vörös gém minden ősszel elvonul. Védett.

3. Nagy kócsag (Egretta alba). Már csak kis számban lakja nádasainkat. Vörös gém nagyságú, fehér madár. Sokat üldözték felső szárnyfedőinek finom dísztollaiért, melyek olykor farka tollain is túlérnek – ezért szokták képeken hosszú farkú madárnak ábrázolni. Ma már sehol sem gyakori, s bár halevő, szigorúan védett faj. Rokona, a *kis kócsag* csak üstökösgém nagyságú, de karcsúbb, így nagyobbnak tűnik. Dísztollai a kontytollak. Csőre fekete, mint a nagy kócsagé nászruhában, de az utóbbié ősszel már sárga, míg a kis kócsag fekete lábán az ujjak sárgák. A kis kócsag is nagyon megritkult, bár Magyarországon az utóbbi évtizedekben megnövekedett a száma. Fán fészkel. Védett.

4. Bakcsó (Nycticorax nycticorax). Telepesen költ fákon más gémekkel együtt. Alkonyatkor mozog. Békaevő, vonuló, védett faj.

1. Fekete gólya (Ciconia nigra). Közismert rokonától, a *fehér gólyá*tól színezete alapján könnyen megkülönböztethető. Csőre alsó kávája felfelé íveltebb. Fészkét nem házakra, hanem mocsaras erdők fáira rakja. Itt a vizeken halászgat. Réten csak a vonulás idején látható. Nálunk szórványosan költ, főleg a Duna és Tisza ligeterdeiben. Védett.

2. Pocgém (Ixobrychus minutus). A bakcsó a gémek közt közepes termetű, viszont a pocgém a legkisebb valamennyi közt. Vízpartok nádszegélyében párokban költ. A tojó tolla egyszerű barna. Legközelebbi rokona az ugyancsak magányos életet folytató, bakcsó nagyságú *bölömbika*, mely hangjáról kapta nevét, és barnás színezetével néha összetévesztik a bakcsó tojójával. A bölömbika azonban rejtettebben él, csak néha repül ki a nagy nádasokból. Fő táplálékuk vízirovar. Vándormadarak, egyes bölömbikák át is telelnek. Védettek.

3. Nyári lúd (Anser anser). A házilúd őse. Kiterjedt mocsarakban fészkel, száma egyre fogy. Vándormadár. Libáink közt a legtermetesebb, telelő rokonaitól, a *vetési lúd*tól piros, halvány csőre, a *nagy lilik*től világos színezetű háta és mindkettőtől nagysága és hangja alapján könnyen megkülönböztethető. Télen néha sárgább csőrű rokonai is ellátogatnak hozzánk. Ahol nádasok mentén kiengedik a háziludakat a szabadba, párzanak velük. Védett.

4. Kanalasgém (Platalea leucorodia). Furcsa csőrű, fehér madarunk, mely telepesen fészkel nádasokban, sokszor gémekkel együtt. Néhány évtizede még a fekete színű batlával együtt vegyes telepeken élt. Színezete miatt gyakran összetévesztik a kócsaggal, de míg a kócsag gém módjára reptében begörbíti nyakát, addig a kanalasgém gólya módra nyújtott nyakkal repül. Tápláléka főleg pióca, béka- és vízibogárlárva. Vándormadár és védett.

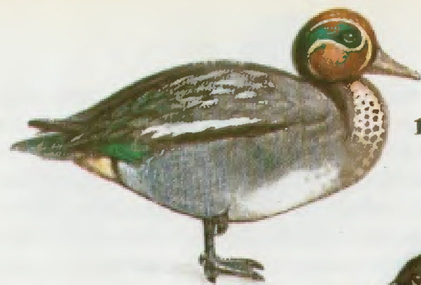

1. Csörgő réce (Anas crecca). Jóval kisebb a közismert *tőkés récé*nél, de még a *kendermagos récé*nél is, mely szürkébb az előbbinél, szárnyán pedig fehér tükör világlik ki repülés közben. A csörgő réce a legszínesebb récénk, a gácsér vörhenyesbarna fején feltűnő a zöld szemkörnyék, világosabb szürke színe pedig jól megkülönbözteti a vele azonos nagyságú, barnás fejű és mellű *böjti récé*től, melynek feltűnő fehér szemcsíkja is van. Ezt a két fajt „aprórécének" is szokták nevezni. Csak átvonul hazánkban, nem költ és nem is telel nálunk. Vadászható.

2. Kanalasréce (Anas clypeata). A legkülönösebb csőrű récénk, csaknem tőkés réce nagyságú. A gácsér zöld feje és fehér melle, rőtbarna testoldala elüt a többi réce színezetétől. Átvonul, elszórtan költ is. Védett.

3. Barátréce (Aythya ferina). Mocsaras területeken költ. Táplálkozásában, viselkedésében átmenet az előbbi úszó récék és a bukó récék közt, tehát vízinövényeket és csigákat egyaránt eszik. Vonuláskor egyes pontokon nagy tömegei verődnek össze. Sokszor más récék fészkébe is rakja tojását. A szikeseknek is jellemző madara. Vadászható.

4. Nyílfarkú réce (Anas acuta). Nyolc úszóréce-fajunk közül a legelegánsabb és legkarcsúbb. A gácsér könnyen felismerhető hosszú fehér nyakáról, valamint meghosszabbodott hegyes középső farktollairól. A tojó nagyon hasonlít a tőkés récéhez, de karcsúbb. Korántsem ilyen hosszú, de hegyes a farka a *fütyülő récé*nek is, csak a gácsér feje zsemleszínű, homlokán majdnem fehéresnek tűnik, reptében pedig kivilágít széles fehér szárnytövi tükre. Mindkét faj tömegesen vonul át, a nyílfarkú néha költ is. Védettek.

1

2

3

4

1. Kontyos réce (Aythya fuligula). Főleg a Dunántúl vizein nagy tömegekben vonul át gyakran már kora ősszel, máskor eltolódik vonulása. Ha nem fagy be minden víz, vannak áttelelők is. Mint valamennyi bukó réce, elsősorban csiga- és kagylóevő. Az ugyancsak tömegesen átvonuló, jórészt telelő fehér begyű *kercerécé*től jól megkülönbözteti zöldes fényű fekete melle. A nálunk fészkelő, de rőtszínűbb *cigányréce* vele csaknem egyenlő nagyságú, de míg a „téli récék" a sík víztükröt járják, addig a cigányréce a mocsarak madara, és télre rendszerint elvonul, tavasszal váltják egymást a téli récékkel. Több ízben tojt egy fészekbe más récékkel. A cigányréce táplálékában a vízinövényeknek és magvaiknak nagy szerepe van. Védettek.

2. Kercerécе (Bucephala clangula). Jellegzetes téli récénk. Buksi fejének oldalán nagy kerek fehér folt van. Erről könnyen felismerhető, a szürkésebb tojók nehezebben megkülönböztethetők, bár szárnyukban nincs fehér szalag. Amennyire a jégtakaró engedi, nagy tömegben telel nagyobb vizeinken. Csiga- és kagylóevő. Védett.

3. Barna kánya (Milvus migrans). Főleg a folyók partján, ligetekben költ. Lomha reptéről, villás farkáról ismerhető fel, mely korántsem olyan bevágott, mint a vörös kányáé. Ülő helyzetben mintegy fél méter magas. Döghal és pocok a fő tápláléka. Fészkébe gyakran hord papírdarabokat, elszórt rongyokat. Védett.

4. Kis bukó (Mergus albellus). Kis termetű réce ez is, de csőre hegyes és fogazott, hal és víziállatok fogására alkalmas. Két rokon fajával együtt téli vendég, de azoknál jóval kisebb, és a gácsér csaknem fehérnek tűnik. A *nagy* és *örvös bukó* majdnem tőkés réce nagyságú, a gácsérok feje fekete, a tojóké mindhárom fajnál barna. Védettek.

1

2

3

4

1. Parlagi sas (Aquila heliaca). Lomberdeink jellegzetes megritkult madara, már csak néhány párban költ. Az ölyvnél termetesebb. Táplálkozni a földekre jár, mivel főként hörcsögre és ürgére vadászik. Télen elvonul. Védett.

2. Egerészölyv (Buteo buteo). Órákon át kering a magasban széles szárnyait kitárva, vagy a földek felett lebeg. Termetre csaknem egyezik a *kányá*val vagy a *héjá*val, bár alakja zömökebb. Mintegy félméteres madár. Ennek ellenére zsákmánya főleg a pocok. Színezetét leírni nem lehet, mert a feketésbarna példányoktól a majdnem tiszta fehérig mindenféle színváltozata van. Erdőben fészkel, át is szokott telelni, télen tollas csüdű rokona, a *gatyás ölyv* is társul melléje, melyet legjobban fehér farcsíkjáról ismerhetünk fel. Színezete ennek is változó. Védettek.

3. Karvaly (Accipiter nisus). Rövid, kerek szárnyával, hosszú, egyenes farkával könnyen boldogul a sűrű erdőben is. Verebet és pintyféléket ügyesen elkap. Vércse nagyságú, mintegy 30 cm magas, kis ragadozó; a tojó jóval termetesebb, mint a hím, így könnyen összetéveszthető a színezetre hasonló *héja* kisebb hímjével. A héja mókusokra, szajkókra stb. szokott vadászni. Mindkét faj állománya ma már annyira megritkult – pedig az erdő biológiai egyensúlyának fenntartói –, hogy teljes védelmet érdemelnének, de csak a héja védett, és az is csak költési időben.

4. Rétisas (Haliaeetus albicilla). Legszélesebb szárnyú és legnagyobb madarunk. Csak egy-két pár költ rejtetten a Duna és a Tisza ligeteiben. Az öreg madarak csőre sárga, farkuk fehér, de hároméves korukig ezek a testrészek barnák. Áttelel. Számuk nagyon megfogyott, mert a háborítatlan erdők száma csökken, s mivel dögevő, a mérgezéseknek is sok rétisas áldozatul esik. Védett.

1

2

3

4

1. Halászsas (Pandion haliaëtus). Fehér testaljáról, halfogásáról – ahogyan a vízbe veti magát a hal után – könnyen felismerhető. A halat karmaiban mindig testével párhuzamosan viszi a nyugodt táplálkozóhelyre, fára, távíróoszlopra, ahol kényelmesen elfogyasztja. Átvonuló és védett.

2. Hamvas rétihéja (Circus pygargus). Kis számban, csak egyes réteken, a földön fészkel. Jóval ritkább, mint a nagyobb termetű rokona, a sokszor feketésbarna, sárgás sapkás (fiatal) *barna rétihéja*, de nem annyira világosszürke, mint az áttelelő *kékes rétihéja* vagy az átvonuló *fakó rétihéja*. Valamennyi rétihéjánkra jellemző: az ujjasan szétálló evezőtollak és a hosszú, tollatlan csüd. Kisebbek és karcsúbbak, mint az ölyv. A barna rétihéja nádasainkban elég gyakori fészkelő, a másik két faj nem költ nálunk, vagy csak kivételesen. Nyílt terepen, mocsarakban gerincesekre vadásznak. Védettek.

3. Kerecsensólyom (Falco cherrug). Jellegzetes, ma már sajnos csak kis számban fészkelő madarunk. Sziklafalon vagy erdőben, elhagyott ragadozófészkekben költ. Fő tápláléka az ürge. Vándormadár. Világosabb, mint a telelő *vándorsólyom*, termete is hosszabb – ölyv nagyságú –, és nagyobb, mint a bogarászó kaba. A növényvédőszerek (DDT) használata miatt a sólyompárok gyakran meddők, vagy tojásaiknak mészhéja annyira elvékonyodik, hogy összetörnek a kotló madár alatt. Védettek.

4. Kígyászölyv (Circaëtus gallicus). Igen ritka fészkelő, vonuló, ölyvnél nagyobb madarunk. Feje bagolyszerű. Nagy erdőségek lakója, ahol a közelben napsütötte oldalakban megtalálja kígyókból és más hüllőkből álló prédáját. Egyetlen fiókát nevel, ezért állománya minden veszteséggel szemben nagyon érzékeny. A fiatalok sötét színezetűek. Afrikában telel, találtak már példányt lábában néger nyíllal. Védett.

1

2

3

4

1. Daru (Grus grus). Egyike legmagasabb termetű madarainknak, gólyánál nagyobb, és ez is nyújtott nyakkal repül. Meghosszabbodott karevezői farokként érnek túl a testén. Ezek a híres „darutollak". Csapatosan vonul át ék alakban, főleg az ország keleti részén. A századfordulón még fészkelt nagy mocsarainkban, de azóta csak átvonul. Védett.

2. Kék vércse (Falco vespertinus). Az Alföld jellegzetes madara. A vetési varjak kirepülése után telepesen foglalja el az elhagyott fészkeket. A sáskák, cserebogarak, röpülő bogarak stb. nagy pusztítója. Kisebb, mint a gyakoribb *vörös vércse*, fiataljai nagyon hasonlóak a fiatal *kabá*hoz; a tojó színezetében a zsemleszín és a szürke uralkodik. Vonuló, ellentétben a vörös vércsével, mely fákon, sziklafalakon, sőt városokban is megtelepszik, és egerekből, gyíkokból él. Összetéveszthető még a *kis sólyom*mal is, de ez utóbbi téli vendég, így egymást váltják; a kis sólyom farka jóval rövidebb, repte nyilallóbb. Valamennyi védett.

3. Vízityúk (Gallinula chloropus). Mint valamennyi guvatalkatú, így a vízityúk is a mocsarak lakója. Közismert rokonánál, a *szárcsá*nál kisebb, homlokpajzsa sem fehér, hanem piros, mozgása közben fehér alsó farkfedői is jobban láthatók. Viszont nagyobb a nálunk élő három *vízicsibe*fajnál. Csőre szintén tyúkszerűen rövid, és nem hosszan ívelt, mint a *guvat*é. Vándormadár, nyílt vizeknél gyakran át is telel. Védett.

4. Túzok (Otis tarda). Legnagyobb testű madarunk, a füves puszták és kiterjedt mezőgazdasági területek lakója. Áprilisban dürög. Dürgési mozdulatai, tollainak helyzetváltozásai igen összetettek. Kifordított evezőtollaival ilyenkor fehérnek tűnik. Számuk erősen fogy. Védett.

1. Nagy goda (Limosa limosa). Csak nedves réteken költ, s bár száma fogy, még mindig tömegekben vonul át. Csőre egyenes, a cankóknál nagyobb madár, mintegy 30 cm. Rovarevő, védett.

2. Bíbic (Vanellus vanellus). Csapongó röptével a vizenyős területek feltűnő madara. Szívesen keresgél szántókon is rovarokat, még a burgonyabogárral is beéri. Tojását régen mint ínyencfalatot nagy mennyiségben gyűjtötték, és ez a „bíbictojásszedés" lett a veszte állatvilágunk egyes érdekes alakjainak, mint a karcsú, kis termetű, szürkés *tavi cankó*nak is. A tojásszedők nem tudtak különbséget tenni tojás és tojás közt. Vonuló, de kisebb számban enyhe teleken néha át is telel. Védett.

3. Széki lile (Charadrius alexandrinus). A szikesek jellemző, egyre jobban fogyatkozó madara. Igen találó népies neve: guruló. Ez a gyors mozgása, zömökebb, veréb nagyságú termete és fekete örv nélküli fehér begye jól megkülönbözteti az átvonuló *parti lilé*től, és a kavicszátonyokon költő, szintén örvös *kis lilé*től. Többi fajrokona, mint az *arany-*, *ujjas-* és *havasi lile* jóval termetesebb, az utóbbi színesebb is fehér örvével, rőtes mellével és fekete hasával. A széki és kis lilét kivéve a többi lile csak átvonul Magyarországon. Védettek.

4. Nagy póling (Numenius arquatus). Görbe csőre és hangja alapján jól felismerhető, jérce nagyságú madár. Nagy tömegekben vonul át hazánkon, helyenként kisebb rokonaival, a *kis* és *vékonycsőrű póling*gal együtt, legalábbis egy időben. Az előbbit rövidebb csőrével, fekete csíkos fejével és hangja alapján különböztethetjük meg, az utóbbit finom csőrével, világosabb színezetével, bár nálunk a nyugat-szibériai világos nagy póling is egyre gyakoribb átvonuló. A pólingok a tücskök nagy ellenségei. Védettek.

1. Piroslábú cankó (Tringa totanus). Vizenyős rétjeink gyakori fészkelő madara. Az élettérigényében nem olyan kényes, mint a goda. Kellemes „dlü-dlü" hangja messziről hallható. Piros lábával csak a *füstös cankó*val téveszthető össze, mely azonban tavasszal csaknem fekete, de késő őszi ruhás példányai világosszürkék. A többi cankó lába zöldesbarna vagy szürkés, hangjuk alapján mindegyik felismerhető. A *szürke cankó* termetesebb, a *réti* és *erdei cankó* kisebb. Az utóbbiak csak átvonulnak. Védettek.

2. Sárszalonka (Gallinago gallinago). Élettere a mocsaras terület. Násza idején a magasból hirtelen lezuhanva, kemény farktollai mekegő hangot adnak. Zömökebb a cankóknál, és testéhez viszonyítva csőre hosszabb. Ezzel turkál táplálék után a puha talajban, és zárt csőre végét külön fel tudja nyitni. Felriasztva cikcakkban repül, szemben másik két rokonával, a *nagy* és *kis sárszalonká*val, melyek csak szórványosan vonulnak át hazánkon, és alacsonyan húzva menekülnek. A sárszalonka többfelé költ is. A három faj csak alkalmilag telel át. A sárszalonka vadászható.

3. Billegető cankó (Actitis hypoleucos). A legkisebb cankó. Köves partokon egész nyáron át láthatók, és hallható „ti-szi-szi" hangjuk, néha még Budapesten is, a Duna mellett. Járás közben testét gyakran billegeti. Farka mozgatása is jellemző rá. Magyarországon csak a Szigetközben költ. Védett.

4. Erdei szalonka (Scolopax rusticola). Erdőségeinkben szórványosan költő, rejtett életet élő madár. Az esthomályban szeret mozogni és húzni. Termetesebb, mint a sárszalonka, sötétebb is a színezete. Veszélyeztetett fiókáit karmaiban védettebb helyre hurcolja. Tavasszal korán érkezik, őszi vonulása elszórtabb. Az avarban keresi táplálékát, főleg a gilisztákat. Vadászható.

1. Gólyatöcs (Himantopus himantopus). A szikesek ritka madara – a cankónál karcsúbb és magasabb –, valószínűtlenül ható hosszú, vékony, piros lábakkal. A szik mocsaras, növényzet borította részeit keresi fel. Állománya nagyon megfogyatkozott. Védett.

2. Havasi partfutó (Calidris alpina). Egyike a leggyakoribb, veréb nagyságú átvonuló parti madaraknak, főleg szikeseinken. Csapatosan jár, más madarakkal együtt, melyek közt két kisebb fajrokona – az *apró* és *törpe partfutó* –, valamint a lilék fordulnak elő leggyakrabban. Fekete „mellpatkóját" néha még ősszel is megőrzi. Reptében a legcsodálatosabb, hogy az egész csapat mintegy vezényszóra fordul. Összetéveszthető a nála csak valamivel nagyobb és karcsúbb *sarlós partfutó*val, de csak nyugalmi ruhában, mert a sarlós partfutó melle tavasszal téglavörös. A havasi partfutó csőre gyakran kissé ívelt, a *sárjáró* csőre viszont lapítottabb sárszalonkacsőr. Ez és a törpe partfutó inkább a ritkásan benőtt iszapos, míg az apró partfutó a homokos vagy nyílt szikes terepet kedveli. Védettek.

3. Gulipán (Recurvirostra avosetta). A szikesek egyre gyérülő, hosszú, kékes lábú és furcsán felfelé ívelő csőrű, töcs nagyságú madara. Ujjai között úszóhártyát találunk, szemben a kis *víztaposó*kkal, melyek ujját karéjosan veszi körül úszóhártya, de többet is úsznak. A gulipán csőrével „kaszálja" a víz felületét, így gyűjti rovartáplálékát. Védett.

4. Pajzsos cankó (Philomachus pugnax). A világ összes madara közt a pajzsos cankó násztollazata a legváltozatosabb. Szinte nincs két egyforma példány. Nász idején a hím széles, fehér, rozsdás, fekete, kékes vagy tarka tollgallért visel. A tojó feleakkora, mint egy megtermett hím, nagysága igen változó. Nyugalmi ruhája egyszerű barnásszürke. Nálunk csak ritkán költ, de tömegesen vonul át. Védett.

1. Fehérszárnyú szerkő (Chlidonias leucopterus). Teste feketébb, szárnya és farka fehérebb, mint a nálánál sokkal gyakoribb *kormos szerkőé*, melynek csapataiba el szokott vegyülni, s melynek telepein néha szórványosan költ. Kisebb a nála ritkábban előforduló, csérre emlékeztető, fehér pofájú *fattyúszerkő*nél. Mocsarainkban élnek, uszadékra, tündérrózsalevelekre stb. rakják fészkeiket. Szitakötőkre, szúnyogokra és vízirovarokra vadásznak. Vándormadarak, védettek.

2. Dankasirály (Larus ridibundus). Nagy telepeken élő, nászidőben csokoládébarna fejű vízimadarunk, melyet télen gyakran láthatunk még Budapesten is, ahol a hidakról etetik őket. Valamivel termetesebb a csérnél. Télen elvesztik barna fejszínűket, és csak egy szürkés pont marad a fül tájékán. A fiatalok barnás hátúak, és fekete szalag húzódik farkuk végén. Csaknem kizárólag rovarokból él, halfogyasztása csekély. A mi dankasirályaink elvonulnak, helyüket elfoglalják az északi költők. A nála jóval termetesebb *ezüst-*, *hering-* és *viharsirály* csak vendégeskedik nálunk. Az ugyancsak valamivel nagyobb, de fekete fejű *szerecsensirály* csak helyileg költ, a szintén fekete fejű *törpesirály* kisebb nála. Ez csak átvonul. Védettek.

3. Székicsér (Glareola pratincola). A szikesek madara, telepei egyre gyérülnek. A repülés mestere, bénának tetteti magát, ha fészkét vagy fiókáit veszélyeztetve érzi. Fél szárnyát gyakran magasra tartva hever, napozik. Fő tápláléka a sáska. Védett.

4. Küszvágó csér (Sterna hirundo). Tavaink felett leggyakrabban mutatkozó, karcsú, mintegy 35 cm-es villás farkú madár. Zuhanórepüléssel veti magát a vízbe apró halak után. Telepesen fészkel, gyakran sirályokkal együtt. Vonuló, akárcsak a nálánál kisebb rokona, a jóval ritkább, fehér homlokú *kis csér*. A csér nagyított mása a szórványosan átvonuló, sirály nagyságú *lócsér*. Védettek.

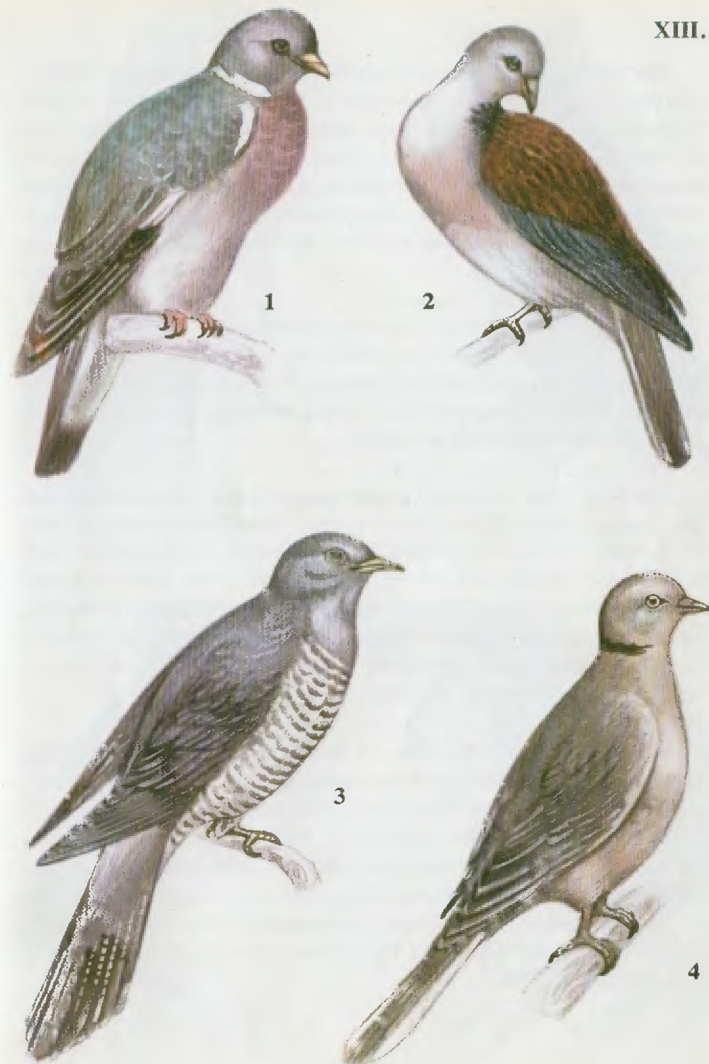

1. Örvös galamb (Columba palumbus). Legtermetesebb galambunk, a *házi galamb*nál is nagyobb. Erdőkben, ligetekben egyaránt gyakori, de nálunk még nem városi madár, mint Párizsban vagy Londonban. Néha át is telel. Termete, fehér nyakörve, hosszabb farka, világosabb színezete alapján jól megkülönböztethető nemcsak a főleg bükköseinket lakó kisebb *kék galamb*tól, hanem az elvadult házi galamboktól is. Magevő, a borsóföldeket szívesen megdézsmálja. Gyenge fészket rak, míg a kék galamb odúban költ. Csak két tojást tojik, mint a galambok általában. Vadászható.

2. Gerle (Streptopelia turtur). Hangja, kékes nyaki rajzolata és kisebb termete, rőtesebb háta alapján jól megkülönböztethető a *balkáni gerlé*től. Mióta a balkáni gerle megjelent, visszaszorult a bokrosokba és az erdőkbe; vonuló, az Alföldön ősz elején néha ezres csapatok gyülekeznek, bár számuk az utóbbi évtizedekben csökkent. Védett.

3. Kakuk (Cuculus canorus). Tojásait más madarakkal költeti ki. Fiókáit is dajkamadarakkal nevelteti, Magyarországon főleg nádirigóval, de berakja tojását még odúlakókhoz is. A kikelt fióka se tojást, se más fiókát, még fajtársát sem tűri meg a fészekben, hanem hátára véve kidobja. Nagysága a karvalyéval hasonlítható össze, azért az ókorban azt hitték, hogy a kakuk télen karvallyá változik. A hím hangja közismert, a vörhenyes színezetű tojó kacagásszerű hangot ad. Rovarevő, vonuló és védett.

4. Balkáni gerle (Streptopelia decaocto). Városaink, falvainktanyavilágunk közismert áttelelő madara – kisebb a házi galambnál – csak 1932 óta telepedett meg nálunk, de ma már csaknem olyan számban él, mint a veréb. Rohamosan terjeszkedett Európában, és már Izlandot is elérte. Néha még fagyos időben is költ. Vadászható.

1. Macskabagoly (Strix aluco). Erdők, parkok leggyakoribb baglya. Termetes – mintegy 40 cm magas –, bár kisebb a hozzá nagyon hasonló, de hosszú farkú *uráli bagoly*nál, amely azonban csak a Sátor-hegységben költött egy ízben, és kóborlásán is csak szórványosan látogatja Magyarországot. A macskabagoly mindenféle gerinces állattal táplálkozik. Szaporodási aránya a táplálék bőségétől függ. Ismerjük szürke és rőtes változatát, de a szürke a gyakoribb. Védett.

2. Füleskuvik (Otus scops). Egyetlen rendszeresen vonuló kis baglyunk, a kuviknál kisebb. Az elhagyott gyümölcsösöket vagy az azokkal határos erdőszéleket kedveli, ahol odúban költ. Hangja a legdallamosabb bagolyszólás. Elég későn érkezik, és korán vonul el. Rovarokra vadászik. Védett.

3. Kuvik (Athene noctua). Egyike a leggyakoribb, padlásokon élő kis baglyainknak. Ülve 20 cm magas. Legfőbb elesége az egér és a veréb. Néha még nappal is zsákmányol, vagy kiül napozni a padlások ablakába, a tetőre vagy ágakra. Igen hasonló hozzá a *gatyás kuvik*, bár az utóbbi valamivel nagyobb, feje kerekebb, és csüdje tollasabb. Magyarországra csak ritkán vetődik. Minden bagoly védett; sajnos, a babona miatt – „halálmadárnak" nevezték – sokáig üldözték a kuvikot.

4. Gyöngybagoly (Tyto alba). A legszínesebb bagoly. Fészerek, templompadlások lakója, a macskabagolynál kisebb, karcsúbb. Fő zsákmányai egerek és verebek, de a baglyok közül a gyöngybagoly fogja el a legtöbb cickányt is. Területenként változó táplálékára fényt vetnek az ún. „köpetek" – melyekkel a meg nem emésztett szőrt és csontokat kiöklendi –, és segítik a kisemlőskutatást. Köpetei fényes fekete bevonatukkal könnyen megkülönböztethetők többi baglyunkétól. Időnként járványok tizedelik meg állományát. Védett.

1

2

3

4

1. Sarlósfecske (Apus apus). Fecske nevet visel, pedig nem énekesmadár, nem is fecske, csak alakja és nagysága hasonló. Ennek is villás a farka. Közeli rokonságban áll a lappantyúkkal, még közelebb a trópusi Amerika kolibrijeivel. A repülés legkiválóbb mestere. Az éjszakát is a levegőben töltheti, ahol rovarokat fog. Néha nagy távolságokra is eltávolodik fészkétől. A hazai madarak közül az egyetlen, melynek fiókái napokig képesek koplalni. „Esőfecskének" is nevezik, mert a nyári zivatar elől elhúzódó csapatai a rossz idő beálltát jelzik. Magas épületek repedéseiben, sziklákban, olykor faodúkban költ. Visító hangja messziről elárulja. Vándormadár, védett.

2. Fülesbagoly (Asio otus). Erdeinkben, ligetekben gyakori költő madár, a macskabagolynál valamivel kisebb. Rendszerint elhagyott fészkeket, leginkább a szarkafészkeket foglalja el. Rágcsálókkal táplálkozik. Nagyon hasonló hozzá a vizenyős területeken alkalmilag költő *réti fülesbagoly*, de az utóbbi rendszerint világosabb, „füle" is rövidebb. Nem valódi fülről van itt szó, csupán fülre emlékeztető tolldíszről. A fülesbaglyok közé tartozik a fentieknél, sőt még az uráli bagolynál is termetesebb, sötétbarnás színezetű *uhu*, mely faj ma már csak kevés párban költ Magyarországon, száma egyre ritkul. Zsákmányigénye is nagyobb. Az igazi fülesbagoly télen néha temetőkben vagy hasonló fás területen nagy számban gyűlik össze. Védettek.

3. Lappantyú (Camprimulgus europaeus). Főleg a ritkás, bokros területeket és az erdőszéleket kedveli, ahonnan este jár rovarokra vadászni. Kakuk nagyságú, repte könnyed libegés. Talajon kapar fészekmélyedést, melybe két szürkés tojást tojik. Tátogó fiókái nagy szájukkal békára emlékeztetnek, csőrük viszont apró. A fiókák kitátott szája és sziszegő hangja sok ellenséget elriaszt. Vándormadár, védett.

1. Búbosbanka (Upupa epops). A rigó nagyságú bankának nincsenek ragyogó színei, mégis tarka madár. Röpte lepkeszerűen könnyed, csapongó. Erdő szélén, odúban költ, lehet az sziklarepedés is. A nyílt terepen futkározva szerzi rovartáplálékát. Hosszú, enyhén görbe csőrével megforgatja a háziállatok ürülékét, hogy alóla rovarokat szedjen. A lótücsök nagy ellensége. Díszes fejékét, melynek vége fekete, csak izgalmában mereszti fel, különben hátára lapítja. Néha befészkel tanyaházak padlására is, és ilyenkor a kíváncsiskodó macskákra a fiókák bűzös ürüléket lövellnek. Fészkelőhelye erről a szagról messziről felismerhető, ezért nevezik „büdös bankának". Kora tavasszal érkezik, de szeptemberben már elvonul. Védett.

2. Gyurgyalag (Merops apiaster). Színpompás, karcsú, alig 30 cm hosszú madarunk, mely függőleges földfalakba lyukakat fúr, és ott telepesen fészkel. A napos, meleg oldalakat kedveli, ahol sok a darázs, méh, szitakötő és hasonló rovar. Nem veti meg a házi méhet sem, ezért a méhészek tűzzel-vassal irtanák, ha nem védené a törvény. A szőlőt megtisztítja a darazsaktól, sáskára is szeret vadászni. Vándormadár.

3. Jégmadár (Alcedo atthis). „Repülő drágakő"-nek nevezik, olyan csillogó hátának kék színezete. Verébnél alig nagyobb. Nálunk csak elszórtan költ, patakok falába vájja fészeklyukát. A víz fölé nyúló ágon órák hosszat les halra, vízirovarra, melyet azután zuhanórepüléssel kap el. Télen mindenfelé elkóborol. Védett.

4. Szalakóta (Coracias garrulus). Harmadik rendkívül színes madarunk, mely erdőszéleken, faodúkban fészkel. Csóka nagyságú. Verekedős természetű, még a nagyobb madarakat is hevesen megtámadja, ha bemerészkednek birodalmába; ilyenkor tollruhájának teljes pompáját csillogtatja. Nagy bogarakat, sáskákat fog. Vándormadár, védett.

1. Balkáni fakopáncs (Dendrocopos syriacus). Mintegy 20 cm-es madár. Ma már gyakoribb, mint a *nagy fakopáncs*, pedig csak 1937-ben jelezték először az országban. Terjeszkedése lassúbb a balkáni gerléénél, de elérte már Németországban az Elbát, továbbá Felső-Ausztriát. Nálunk a kultúrterületekről kiszorította a nagy fakopáncsot, mely abban különbözik tőle, hogy fekete harántsáv húzódik keresztül fehér nyakán. A balkáni fakopáncs nyakoldala tiszta fehér. Farkfedőinek pirosas színe sápadtabb, testoldalán néha szürkés harántfoltok jelentkeznek. Kormánytollainak alja fekete, vagy fekete alapon kis fehér foltok láthatók, míg a nagy fakopáncs kormánytollai fehér alapon feketén tarkálltak. Feltöri a mandulát vagy a sárgabarack magját, emiatt a gyümölcstermelők nem nagyon kedvelik. Összetéveszthető a *közép fakopánccsal*, de ennek egész fejteteje piros, hátán több a fehér, alkata is finomabb. A *kis fakopánccsal* nagysága miatt sem téveszthető össze. Valamennyi fakopáncs, vagyis harkály odúlakó, rovarevő; vonulásszerű mozgásaik nem rendszeresek. Védettek.

2. Zöld küllő (Picus viridis). Az előbbinél nagyobb, gyakori madár, mindenfelé hallani éles „klü-klü" hangját. Sokat jár a talajon, hangyabolyokat túr. A többi harkálynál nagyobb, csak a *fekete harkálynál* kisebb. Könnyen összetéveszthető a *szürke küllővel*, mely valamivel finomabb alkatú, szürkésebb, és elvétve fészkel nálunk, inkább téli vendég. A zöld küllő nem vonul.

3. Nyaktekercs (Jynx torquilla). Harkály, és mégis első pillanatra verébnek nézhetnénk, bár úgy meglapul barnán harántsávolt színezetével a fa törzse mellett, hogy alig vesszük észre. Annál messzebbre hallható nyerítő hangja. Ritkás erdőkben, gyümölcsösökben, mesterséges odúkban fészkel. Főtápláléka a hangya. Vándormadár, védett.

1

2

3

1. Búbos pacsirta (Galerida cristata). Pacsirtáink közül azért mutatjuk be ezt a fajt és nem a közismert, finomabb alkatú *mezei pacsirtát*, a kisebb *erdei* vagy szikeseink jellegzetes *sziki pacsirtáját*, mert a búbos pacsirta v. pipiske sorsa felveti az urbanizálódás (elvárosiasodás) időszerű kérdését. Eredetileg a köves nyílt terepet lakta, de a műutak és a vasút építésével az utóbbiak mellé húzódott, ahol rovaron kívül a hulladékban is szeret válogatni. Ha nagyon magas a hó, az utak mentén benyomul a lakott helyek utcáira, tereire is. A pacsirták közt a búbos pacsirta alakja a legzömökebb, bóbitája a leghosszabb – a többi pacsirta csak izgalmában mereszti fel bóbitaszerűen fejtollait. A többi pacsirta vonul, a búbos nem. Védett.

2. Molnárfecske (Delichon urbica). Nincs olyan hosszú villás farka, mint a jól ismert *füstifecskének*. Farcsíkja fehér és nem barna, mint a parti lyukakban telepesen fészkelő *partifecskének*. Elvárosiasodott madár, még Kelenföldön is látjuk telepét. Házak külső falára, esőtől védett helyen egymás mellé vagy fölé építkezik sárból, csak kerek nyílást hagy bejáratnak. A *füstifecske* az épületek belsejében építi félig nyitott fészkét. Valamennyi fecske tápláléka a repülő apró rovar, légy, szúnyog stb. Vándormadarak és védettek. (A vörhenyes fecske fészke bejárata elé bebújó csövet is épít.)

3. Sárgarigó (Oriolus oriolus). Igen színes madarunk. Hangja is közismertté teszi. Verekedős madár, birodalmát minden más madárral szemben hevesen védi. Művészies fészket sző vízszintes ágvillákba. Rigó a neve, de közelebbi rokonságban áll a varjakkal. Rovarevő, nyár végén megdézsmálja a gyümölcsösöket, a szőlőt, gyakran látható – rigó nagyságú termete ellenére is – bodzafürtökön legelészni. Vándormadár és védett.

1

2

3

1. Vetési varjú (Corvus frugilegus). A Dunántúlon kányának hívják ezt a jérce nagyságú madarat. Rendszerint nagy telepekben, magas fákon fészkel. Földekről és mezőkről hordja a rovartáplálékot fiókáinak. Növényekkel is táplálkozik. Ott, ahol kötött a talaj, és a földben élő kártevők (mocskos pajor stb.) elszaporodtak, sok költséget takarít meg a mezőgazdaságnak. Ahol viszont laza a talaj, és túlszaporodik a varjú, növénypusztításával kárt okoz. A folyó menti erdőkitermelések sokat rontottak ezen a helyzeten, a varjak kénytelenek szűkebb helyre nagyobb számban tömörülni. A vegyszeres rovarirtás folytán táplálékforrásuk csökkent, s így vadban is nagyobb a kártételük (tojásevés). A hazai állomány nem vándorol el. Ősszel óriási tömegben érkeznek hazánkba varjúcsapatok még az Urál tájékáról is. Ezek a légi közlekedés biztonságát is veszélyeztetik. Azt, hogy hasznos vagy káros-e a varjú, mindig helyileg kell eldönteni. Engedéllyel a vetési varjú telepeit ritkítani lehet.

2. Dolmányos varjú (Corvus cornix). Sokfelé fészkelnek magányosan, csak a kirepülés után tömörülnek csapatokba. A hazaiak nem vonulnak. Tavasszal károkat tesz a madárfészkekben, elkapja a fácáncsibét, a kisnyulat, de rovar- vagy egérjárás idején ezekből kerül ki tápláléka. Szívesen jár dögre. Fiókáinak rovarokat hord. A szántó traktort is gyakran kíséri. Határainktól nyugatra egy fekete alakja él: a *kormos* vagy *fekete varjú*. Nyugati határunk mentén kereszteződnek is egymással. Nem védettek. Vadgazdasági kártevők.

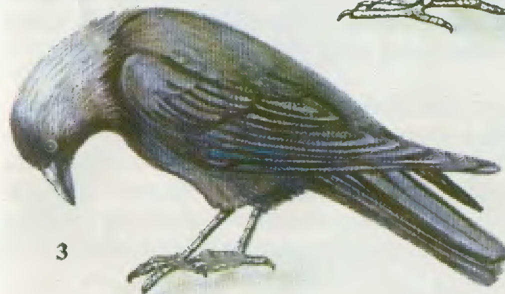
3. Csóka (Coloeus monedula). A csóka is jórészt behúzódott a városba. Ma már nemcsak olyan erdőkben, ligetekben, sziklafalakon, löszpartokban költ, ahol telepei számára elegendő odút talál, hanem a nagyvárosok magas épületeinek rései között is. 30 cm körüli madár. Főként rovarevő. Ősszel-télen a nagyobb, vegyes varjúcsapatokkal jár. Védett.

1

2

3

1. Szarka (Pica pica). A magányos párok facsoportokban építik meg fészküket gondosan, tetővel. Kirepülés után csapatokba verődik. Teste a csókánál kisebb, hosszú farka miatt tűnik nagyobbnak. Mint nagy fészekrablót mindenfelé üldözik, pedig rovarfogyasztása nem lebecsülendő. Szívesen járja a nádast. Nem védett.

2. Függőcinege (Remiz pendulinus). Füzek vékony, lehajló ágainak végére szövi művészi fészkét fűzfa-, nyárfapihéből, nádbugából, sásbuzogány pihéjéből vagy gyapjúból, aszerint, hogy mihez jut hozzá. Fészke lecsüngő zacskó, amit régen pénzes zacskónak vagy meleg kapcának is felhasználtak. Csak egy költésre használja, és a hím több fészket készít egy időben, ebből választ ki egyet a tojó költésre. A kékcinegénél kisebb madár, néha messze elkóborol. A nád rovarkártevőit s nádmagot is eszik. Védett.

3. Szajkó (Garrulus glandarius). Lomberdeink szarka nagyságú madara. Szárnyán égszínkék és fehér csíkok láthatók. Amilyen csendes tavasszal, recsegő hangjától olyan hangos ősszel az erdő. Tavasszal madárfészkeket fosztogat, ősszel a gyümölcsösökben tesz kárt, amellett hogy rengeteg rovart is fogyaszt, többet, mint a cinegék. Mivel messze viszi a magokat, raktározza is, a kicsírázott magokkal akaratlanul is fát telepít. Télen makkot eszik. Nem védett.

4. Őszapó (Aegithalos caudatus). Buksi fejével, hosszú farkával kiválik a cinegék sorából. Művészi golyó alakú fészket épít mohából. Költés után csapatokban jár. Védett.

5. Kék cinege (Parus caeruleus). Égszínkék sapkájával, sárga mellényével és hasával, kis termetével (10 cm) különböztethető meg a legismertebb *széncinegé*től, melynek hasán is hosszanti fekete sáv van. A kék cinegéhez hasonló nagyságú *barátcinege* barnás, a *fenyvescinege* pedig csaknem kicsinyített és halványabb mása a széncinegének. Ősszel vegyes madárcsapatokkal kóborol. Védett.

1. Ökörszem (Troglodytes troglodytes). Egyike legapróbb madarainknak, rövid farkát jellegzetesen felcsapja. A sűrűben ügyesen bujkál, sokat kóborol, apró rovart kutat. Fészke művészies, mohából golyó alakúra építi. Nálunk költ, de télen gyakoribb. Védett. Rokona a *vízirigó*, mely a hegyi patakokban víz alatt is fut.

2. Barkós cinege (Panurus biarmicus). Sűrű nád közt alacsonyan rakja nádlevelekből csésze alakú fészkét. A többi cinegénél csak hosszú farka miatt nagyobb. Csilingelő hangú csapatai költés után messze elkóborolnak. Nádkártevő rovarokat és nádmagot fogyaszt. Jellegzetessége a hím madár széles fekete barkója. Már nem sorolják a cinegék közé. Védett.

3. Énekes rigó (Turdus philomelos). Valamennyi rigó fán vagy bokron fészkel, legismertebb az elvárosiasodott *feketerigó*. Az énekes rigó sárral simára tapasztja fészke csészéjét. Hasonló hozzá a nagyobb s keskenyebb foltokkal tarkállt *léprigó*, mely főleg télen jön hozzánk a lépbogyókra. A kisebb *szőlőrigó* csak átvonul, testoldala rókavörös. Karcsú és nagy termetű a szürkés fejű *fenyőrigó*. A rigók rovarevők, de ősszel bogyóevésre térnek át. Kártevésük ellen a szőlőt bogyós bokrok ültetésével védjük. Kevés hazai rigó telel át, még a feketerigók nagy része is elvonul; nálunk csak szórványosan költ a lép- és fenyőrigó. Védettek.

4. Fakusz (Certhia brachydactyla). Életmódja a csuszkáéhoz hasonló, de a fán felfelé kúszik, kisebb üregben költ. Cinege nagyságú. A fakusz nálunk élő két faját nehéz megkülönböztetni, mindkettő csőre enyhén ívelt. Nem vonul, védett.

5. Csuszka (Sitta europaea). Kertek, erdők madara. Odúban költ, és annak nyílását sárral tapasztja körül. A fán lefelé kúszik, s a kéreg alól szedeget rovarokat, télen maggal etethető, melyet elraktároz. Nem vonul, védett.

1. Hantmadár (Oenanthe oenanthe). A kopár területek és szikesek rigónál kisebb lakója. Fészkét kövek közé, földüregekbe rejti, az Alföldön padlásokba, kutakba is. Vándormadár, rovarevő, védett.

2. Kövirigó (Monticola saxatilis). Kopár, köves területek színpompás madara. A hím feje és melle kék. Fészkét sziklarepedésekbe rakja, távíróoszlopokról, magas fákról, kiálló pontokról hirdeti fuvolaszerű énekével birodalma határait. Rovarevő, de apró gyíkokat is elkap. Vándormadár, védett.

3. Házi rozsdafarkú (Phoenicurus ochruros). Régebben a sziklás helyeket lakta, újabban szívesen telepszik a városok kőrengetegébe ez a 14 cm-es madár. Repedésekben fészkel, pókokat, rovarokat keres. Rokona a színpompásabb, fehér homlokú, szürke fejű *kerti rozsdafarkú*. Kertekbe mesterséges odúval telepíthető, gyakori a folyók ligeteiben is. Az előbbi néha áttelel, az utóbbi elköltözik. Védettek.

4. Fülemüle (Luscinia megarhyncha). A fülemüle az éneklés mestere. Tavasszal egész éjszakákon keresztül énekel, sőt még nappal is. A sűrű bozótot kedveli, fészkét talajra vagy annak közelébe rakja. Mintegy 16 cm-es vándormadár. Fajtársa, a *nagy fülemüle* átvonuló, nálunk csak a Tisza felső folyásánál fészkel. Ahol együtt fészkel a két fülemüle, ott az előbbi a szárazabb bozótot, a nagy fülemüle a párás folyami csalitot választja. Őszi átvonulása augusztusban kezdődik. Az éneklés idejét kivéve eléggé rejtetten élnek. Rovarevők és védettek.

5. Cigánycsuk (Saxicola torquata). A bokrosok fülemüle nagyságú madara, míg fajtársa, a *rozsdás csuk* a vizenyős réteket kedveli, ahol bokrokat is talál, melyek alá mindkét faj fészkét rejti. Őszi vonuláskor kukoricásokban mozog. Rovarevők, védettek.

1. Vörösbegy (Erithacus rubecula). Erdők, bokrosok madara. Lágy éneke az alkonyati órákban is felcsendül. Kemény teleken a házak mellé húzódik, ahol etethető is főtt sárgarépával. Rovarevő, ősszel bogyót fogyaszt. Védett.

2. Kékbegy (Luscinia svecica). A mocsárszéli rekettyések, bokrosok színpompás madara. Ércfényű kék begyén rendszerint fehér csillag látható – ritkán tiszta kék –, az északi fajtákén vörös. Valamennyinél a fiatalok fehéres torokrésze olykor vörösesen szegett. Rovarevő, vándormadár és védett.

3. Nádirigó (Acrocephalus arundinaceus). Tavasszal a parti nádasokban éjjel-nappal szól „kara-kara-kit-kit" hangja. A rigónál kisebb. Több nádszálat összeszőve építi hosszúkás fészkét. Nálunk elsősorban ő a kakuk- dajka. Vándormadár. Legkönnyebben a *cserregő nádiposzátá*val téveszthető össze. Az utóbbi termete és hangja finomabb. Egy árnyalattal sötétebb az *énekes nádiposzáta*, mely csalán- és gabonaszárak közé fészkel, jó hangutánzó. A nádiposzáták közt a leggyakoribb a *foltos nádiposzáta*, melynek fején fekete csíkok húzódnak. Közeli rokonai a még feketébb fejű *fülemüle-sitke*, nádasainknak ez a jellegzetes madara, és a tücsökmadarak három faja: nádban pirreg a *nádi tücsökmadár*, égeresekben csilingel a *berki*, vizenyős réteken ciripel a *réti tücsökmadár*. Mindannyian elköltöznek, védettek.

4. Geze (Hippolais icterina). Viszonylag széles csőrtöve hasonlóvá teszi az előzőkhöz. Hasa, begye sárga. Ligeteink későn érkező s korán elvonuló énekese. Énekébe sok más madár dalát szövi. Az énekes nádiposzátával együtt a legjobb hangutánzó. Fajtársát, a *halvány gezét* csak 1959-ben sikerült Magyarországon megtalálni. Azóta a Tisza és Maros szögében változó állománnyal, de tartósan megtelepedett a ligetekben, parkokban, kertekben. Kitűnő énekes ez is. Vándormadár és védett.

1. Barátka (Sylvia atricapilla). Bokrosaink egyik legismertebb madara. Jó énekes. Rovarevő, de ősszel a bodza leggyakoribb látogatója. A tojó sapkája rőtes. Vándormadár és védett.

2. Kis poszáta (Sylvia curruca). Poszátáink törpéje. Feje palaszürke. Sűrű bozótban bujkál, de csilingelő hangja elárulja. Legkönnyebben a *mezei poszátá*val téveszthető össze, csak az valamivel nagyobb, karcsúbb, és háta nem sötét, hanem rőtesbarna. Kopárosok bokraiba szeret telepedni. A poszáták rovarevők, de ősszel valamennyit a bodzán találjuk, még az olívszürkés *kerti poszátát* is. Vándormadarak, védettek.

3. Karvalyposzáta (Sylvia nisoria). Az előbbinél termetesebb, melle, hasa sűrűn keresztsávozott. Sárga szeme világít. A melegebb sövényeket kedveli, csettegése érdesebb. Vándormadár és védett.

4. Csilpcsalp füzike (Phylloscopus collybita). Jellegzetes „csilpcsalp" hangjáról kapta nevét, csak őszi „szit"-tegése hasonló a többi füzikééhez. A füzikék közt ez szürkésebb zöld, legzöldebb a *fitisz*, legsárgább és legnagyobb a *sisegő füzike*, melynek hasa fehér. Erdők lakói, a talajon fészkelnek. A sisegő kedveli a bükkösöket, a csilpcsalp az erdőszélt, de mindhárom együtt is előfordulhat. Ősszel vegyes csapatban vonulnak a füzikék. Legtovább a csilpcsalp tart ki nálunk. Rovarevők, vonulók és védettek.

5. Királyka (Regulus regulus). Régen a cinegék, ma a füzikék rokonainak tartják. Egyike legkisebb madarainknak, mindössze 8 cm, feje tetején narancsszínű sávval. Nálunk csak elvétve költ, míg a fekete halántékcsíkú *tüzesfejű királyka* csak átvonul. Igazában téli vendégünk, cinegecsapatokkal jár. A legvékonyabb ágakon vagy fenyőtű közt keresi rovartáplálékát. Finom szittegése még akkor is elárulja, ha a sűrűben, tűlevelek közt keresgél. Ez az állandó hang tartja össze a csapatot. Védettek.

1. Szürkebegy (Prunella modularis). Barna színű, sávozott, melle és feje szürke. A verébnél kisebb. Vonulásán rejtve bújik a sűrű bozótban, hazánknak csak kevés pontján fészkel. A *havasi szürkebegy* nagyobb, mozgása pacsirtaszerű, csak áttelel. Védettek.

2. Erdei pityer (Anthus trivialis). Ritkás erdőkben, erdőszegélyen, a talajon fészkel, de fán éli le élete nagy részét, ügyesen fut végig a vízszintes ágakon. Tolla sárgásbarna, míg a *réti pityer*é zöldesebb árnyalatú. Csapatosan vonul át vizenyős réteken a nála jóval ritkább *rozsdástorkú pityer*rel. A *parlagi pityer* magasabb, homokszínűbb. Homokos és kopáros területeinken költ. Téli vendégünk az ezeknél sötétebb *havasi pityer*, amely a vízpartokat keresi. Valamennyi kisebb a verébnél; vándormadarak, védettek.

3. Barázdabillegető (Motacilla alba). Vizeink mellett, köves területeken egyaránt gyakori ez a kecses madár. Rőzse- és kőrakásokban, épületeken fészkel. Néha áttelel. Rovarevő, védett.

4. Sárga billegető (Motacilla flava). Testalja egyöntetűen sárga, szeme mögött fehér sáv látható. A vizenyős rétek madara, ott költ, ott keresi a rovarokat. Vonuló csapatait az ősz elején rendszerint a legelő jószág körül találjuk. A nálunk fészkelő sárga billegetők hímjeinek sapkája kékesszürke, míg a Földközi-tenger vidékén a fajnak egy szénfekete fejű csoportja él, a *kucsmás billegető*, melynek példányai csak szórványosan vetődnek el hozzánk, de 1970 óta elszórtan költött is néhány pár. Védett.

5. Örvös légykapó (Ficedula albicollis). Lomberdeink odúlakó madara, mesterségesen is telepíthető. A *kormos légykapó*nak nyakhátán nincs fehér örve, ez a madár csak átvonuló. Táplálkozásuk módját nevük is elárulja. A vörösbegyre emlékeztető *kis légykapó* bükköseinkben él. Legtermetesebb a *szürke légykapó*, mely parkokban, kertekben is feltűnik. Vándormadarak és védettek.

1. Csonttollú (Bombycilla garrulus). Szigorú tél lesz, megjöttek a csonttollúak – szokták mondani, pedig enyhébb teleken is ezres tömegei lephetik el hazánkat. A verébnél nagyobb madarak. Inváziójuk rejtélyét még nem sikerült megfejteni. Nálunk kedvelt táplálékuk az ostorfa és a japánakác termése, hazájukban, a tundrákon, légykapó módjára vadásznak rovarokra. Védettek.

2. Seregély (Sturnus vulgaris). Egy madár gazdasági jelentőségén sem vitatkoztak annyit, mint a seregélyén. Dédelgetett madara az orosz népnek, viszont az algériaiak az írmagját is kipusztítanák. Milliós vonuló tömegei a mi szőleinket is megdézsmálják. Sokat eszik, emésztése gyors, ezért amikor rovarral táplálkozik, nagyon hasznos, amikor terménnyel, igen káros. A vonulók a légiforgalmat is veszélyeztetik. Mindenfelé költ, ahol odút talál, fiókáit rovarral eteti. Szőlőkben nem védett.

3. Tövisszúró gébics (Lanius collurio). Leggyakoribb gébicsünk, mindenfelé fészkel, ahol sűrű bokrot talál.Veréb nagyságú. A hím háta gesztenyevörös, feje kékesszürke. Elfogott zsákmányát (bogarat, sáskát stb.) elfogyasztása előtt tövisre szúrja. Néha egy helyben lebeg, vagy alacsonyan siklik. Vándormadár, mint a *vörösfejű gébics*, mely nem költ rendszeresen hazánkban. Védett.

4. Kis őrgébics (Lanius minor). Az Alföld fasorait jellemzi. Igen verekedős, ezért a párok távol fészkelnek egymástól, magasabban, mint a tövisszúró, melynél nagyobb. Fészekanyagának szívesen használ szalmavirágot, amit a hím hoz. Rovarevő, vándormadár. Téli vendégünk a *nagy őrgébics*, melynek nem fekete a homloka, s begyén sincs rózsaszín fuvallat. Egér- és madárfogó. Védett.

5. Pásztormadár (Pastor roseus). A seregély nagyságú madár hazája Közép-Ázsia, hozzánk csak ritkán látogat el, és akkor költ. Fiókái gyorsan fejlődnek. Sáskairtó madár, védett.

1. Mezei veréb (Passer montanus). A kisebb és barnább mezei veréb nem annyira városi madár, több rovart is fogyaszt, mint a *házi veréb.* Út menti sövényeken, erdőszéleken, kertekben, parkokban található meg elsősorban. Mesterséges odúkba szívesen telepszik, és kiszorítja a cinegéket. Ezért nem kedvelik. Az út menti sövényből kirebbenő verébcsapat komoly veszedelme az autósoknak. Nem védettek.

2. Zöldike (Carduelis chloris). Ligetek, kertek, parkok, nyílt erdők madara. Zizegő hangját a madárfogók „zsírozás"-nak nevezik. Télen is gyakori, ilyenkor nagy csapatokban jár, és ezért azt hitték, hogy nem vonul, pedig a gyűrűzések tanúsága szerint a mi zöldikéink nagy utakat tesznek meg. Főleg apró magokat eszik. Védett.

3. Meggyvágó (Coccothraustes coccothraustes). Lomberdők, főleg a tölgyesek lakója ez a nagy fejű madár, a verébnél nagyobb. Rendkívül erős, vaskos csőrével megropogtatja a nagy bogarak kitinpáncélját, de feltöri a legkeményebb magokat, még a cseresznyemagot is. A hazai állomány ősszel Olaszország és Franciaország felé vonul, de helyüket más vidékek meggyvágói foglalják el, így télen is gyakori. Szívesen látogatja meg az etetőket, és ropogtatja a napraforgómagot. Lőttek már olyan karvalyt, melynek csüdjébe szinte benőtt a meggyvágó feje, mert a madár halála után sem engedte el ellensége lábát. Védett.

4. Tengelic (Carduelis carduelis). Fején jellegzetes piros-fehér-fekete mintázat tűnik fel. A verébnél kisebb. Fasorokban, kertekben fészkel, de gazosokban is megtalálható egész éven át, mivel gyommagokon él. A platángolyókat is szívesen bontogatja. Néha több száz is összeverődik egy csapatba. Részben elköltözik, védett.

1. Kenderike (Carduelis cannabina). Legfőképpen kopárosok bokraiban vagy szőlőtőkén fészkel ez a tengelicnél valamivel nagyobb madár, de temetőkben és sok más helyen is. Télen csoportosan kóborol, sokszor vegyes pintycsapatokban keresgéli a gyommagot. Rokonai téli vendégek, így a *zsezse*, mely egyes években inváziószerűen lepi el az országot. Ez kisebb a kenderikénél, homloka piros, csőre alatt fekete folt látható. Még könnyebben összetéveszthető a *téli* vagy *sárgacsőrű kenderiké*vel, melynek azonban nincs piros szín a fején, se fehér toll a szárnyában, csőre pedig mindig sárga. A gazos területeket kedveli, főleg a dél-magyarországi szikeseken. Védettek.

2. Csicsőrke (Serinus serinus). Távíróvezetékeken szeret csicseregni; tujákban vagy hasonló magas bokrokban és alacsony fákon fészkel. Fészke igen erősen megépített, vastag falú, tojásai aprók. Télen rendszerint elvonul, csak néha telel át. A múlt század folyamán terjesztette ki költési területét Európára. Egyik alfaja a kanári őse. Védett.

3. Csíz (Carduelis spinus). Télen óriási tömegekben érkezik hozzánk ez a tengelic nagyságú madár. Ellepik az égereseket, az éger tobozait fejtegetik, vagy vegyes pintycsapatokban szedegetik a gyommagot. A Bükk hegységben sikerült megtalálni fészkét is, de általában északabbra költ. Védett.

4. Hegyi billegető (Motacilla cinerea). Hasonlít a már korábban bemutatott barázdabillegetőhöz, de testalja kénsárga, farka hosszabb. Még gyakrabban tévesztik össze a *sárga billegető*vel, de a hegyi billegetőnek sápadtabb a sárga színe, farka is hosszabb, azonkívül nászruhában a torka fekete. Jóval kisebb számban költ nálunk, mint fajtársai, mivel csak hegyi patakok mentén rakja fészkét, de ősszel és télen találkozhatunk vele folyók, tavak partján is. Védett.

1. Citromsármány (Emberiza citrinella). Tavasszal erdőszéli bokrosokban aranysárga fejű hímjének zizegő szava hívja fel a figyelmünket. Részben elköltözik, a nálunk maradók csapatokba verődnek. Főleg magevő, de rovart is fogyaszt. Védett. Hasonló, de zöldesszürke fejű a *kerti sármány*, melynek költése igen rendszertelen. A sárgás tarka *sármány*okon kívül nálunk két szürkésbarnás faj is él. Egyik a verébnél nagyobb *sordély*, mely kaszálók menti fákat kedvel, és télen csapatba verődik. Másik a *nádi sármány*, a nádasok lakója. Tavasszal a hím feje fekete, nyakörve fehér. Nád közt keresgél magvakat és rovart. A *bajszos sármány* háta barna, testalja rőtes, szürke feje feketén csíkozott. Csak egy-két karsztos ponton fészkel nálunk. Védettek.

2. Süvöltő (Pyrrhula pyrrhula). Fuvolázó hangja jelzi, hogy az ősz vége felé jár, ilyenkor néha nagy csapatokban érkezik és áttelel. Veréb nagyságú. A juhar termését, fagyal- és más bogyókat kedvel. Tavasszal elmaradt csapatai a rügyek lecsipkedésével tesznek kárt. Kőszegen és a Soproni-hegységben, néha a Bükkben is fészkel alkalmilag. Közeli rokona a *keresztcsőrű*, mely csaknem kizárólag a fenyőtoboz magvát eszi, és csak elkóborol hozzánk a Kárpátokból vagy az Alpokból, esetleg messzebb északkeletről. Eszerint vannak nyári és téli látogatásai. Védettek.

3. Fenyőpinty (Fringilla montifringilla). Közeli rokona az *erdei pinty*nek, de kékesen csillogó fejével még színpompásabb. Farcsíkja fehér. Téli vendégünk, sokszor vegyesen jár más pintyfélékkel. Védett.

4. Erdei pinty (Fringilla coelebs). Erdőségeink leggyakoribb madara. Szárnyán kettős, fehér szalag tűnik fel, a hím feje kékesszürke. Fészkét igen erősen építi meg mohából, rendszerint fatörzs mellé. Részben vonuló, télen ezres csapatait láthatjuk földjeinken. Mag- és rovarevő. Védett.

1

2

3

4

NÉVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik.)

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Karádi Ilona. Szaklektor: Dr. Beretzk Péter
Műszaki vezető: Gonda Pál. Képszerkesztő: Marosi Gyöngyi
Műszaki szerkesztő: Gut Ferenc
49 800 példány, 2,8 (A/5) ív, MSZ 5601-59
74.0823 - Kossuth Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Monori István vezérigazgató
IF 2135 - e - 7577

A Búvár Zsebkönyvek eddig megjelent kötetei:

Madarak (2. kiadás)
Vadvirágok 1. (2. kiadás)
Gombák
Halak
Lepkék
Dísznövények
Csigák, kagylók
Fák, bokrok
Legyek, hangyák, méhek, darazsak
Vadak
Ásványok

18,50 Ft

